

ҚАЗАҚ СӘНДІК ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРІНЕ МЕНЕДЖМЕНТТІ ҚОЛДАНУ

Жолдас Ершат

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
магистранты

Резюме

В данной статье затрагивается актуальность вопроса применения менеджмента в казахском декоративно-прикладном искусстве

Summary

In this article relevance of a question of application of management in the Kazakh dekarativno-applied art is mentioned

Адамзат өмір сүргеннен бері өзіне қажетті құрал-жабдықтарды қолдан жасап күнделікті тұрмыста пайдаланды, өмірге келген әр адам бұл өмірде өз шеберлігін көрсетіп өз туындысын өмірге әкелді. Адам қолынан шыққан туындылар қолөнер болып сонау атамзаманнан бері пайдаланылып келеді, «Әр елдің иті басқа қойы қара қасқа» демекші қолөнер әр халықтың тұрмыс тіршілігімен өмір сүру ортасына қарай әр үрдісте сан қырлы дамыды. Біздің де ата-бабаларымыз өнерсіз болған жоқ сонау сақ, ғұн, түркі кезеңінен бастап қолөнер халқымыздың ажырамас бөлшегіне айналған. Айналамыз толған өнер туындысы, онсыз халқымызды елестету тіптен мүмкін емес еді. Бірақ бүгінде қап, әттеген-айдың күйін кешіп отырған секілдіміз, кешегі өнерлі елдің ұрпағы бүгінде төл өнерін музей сәресінен сығалап қана көріп жүр.

Қолөнер шеберлері өз туындыларын сонау алғашқы еңбек бөлінісі кезеңінің өзінде-ақ жоғары бағалап айырбасқа қойған, өйткені қолөнер туындысын өз нақышымен сәнді де епті етіп жасау кім-көрінгеннің қолынан келе қоймаған. Жібек жолының пайда болып, сауданың қызуы өнерге тың серпіліс берді, бүгінгі Қазақстан жері арқылы өтетін сауда керуендерінің өткізетін негізгі тауары сәндік қолданбалы өнер туындылары болатын, шығыстан қытай жібегі мен фарфоры, біздегі тері, металл, қыш, киізден жасалынған өнімдермен саудаланып Еуропаға жол тартатын. Қолөнерге деген сұраныстың артуына орай, шеберханалар жүйесі дамып, әр шебер өз қолынан шыққан туындысын мөрлеп брендтік деңгейге жеткізді. Осының арқасында бәсекелестік дамып тауар сапасына деген сұраныс күшейе

түсті. Кешегі отарлау саясаты арқасында қазақ қолөнері күнделікті қолданыстан бірте-бірте ығыстырыла бастады да, орнын империялық фабрикалар алмастырды. Осы орайда қазақ шеберлерінің ісін жалғастыру тоқырауға түсті, демек өнер экономикадан алыстап, табыс көзі болып өзін-өзі асырай алмай қалған түрі бар. Бүгінде әр халық өз ұлттық өнерін саудалап табыс тауып отыр. Тым өкініштісі біздегі сауда сөрелерінен шетел туристері Қырғыз бен Қытайдың арзанқол бұйымын алып жатыр. Сонда біздегі қолөнер шеберлерінің бұйымдары өндіріске қашан шығады, сауда сөрелерін қашан толтырары белгісіз.

Әлемдік экономиканың қазіргі таңдағы негізгі салалары мұнай, көлік индустриясы және өнер саласы, туризм қарқынды дамыған елдердің қалтасын тек қолөнерін саудалап қана мемлекет қазынасын кампитып жүр. Бүгінде туристер барған елінің мәдениетімен танысып, білісіп, қайтарында естелікке ұлттық сувенир алып кетері сөзсіз. Алайда шетелдіктерге ұсынар кәде-сыйымыз бәсекелестікке төтеп бере алмауда. Шеберханасында істеп басылып жатқан дүниелермен шеберлер мақтанғанша неге оны кәде-сый саласына икемдемеуге, ауылда жатқан әжелеріміз өнерін көздің қарасындай сақтап ұрпағына аманат етіп келді. Талай талант босқа сөнді, жұмыссыздық етек жайып бүгінде екі қолға бір жұмыс табылмай жатқан жайы бар. Өзге тамырлас түркі елдері төл өнерінің тасын төрге домалатып үлгерді, көршілес түрік елі халқының жартысынан көбі осы салада жұмыс істеп өнерін пұлдап отыр. Көршілес Қырғыз бауырлармен Өзбек ағайындарда өз нарығын қанағаттандырып қана қоймай, Қазақстан нарығын жаулап алды. Алайда әр халықтың өз өнері ғана өзіне ыстық, қазақ қолданбалы өнеріде бір көргеннен ұлттық ерекшелігімен, қазақы түрімен, ісімен аларман көңіліне жол тартуы тиіс. Осы орайда арт-менеджмент бізге шыныменде жетіспей жатқаны, қаладағы газдың арасында тұнық ауа жетіспегендей бірден сезіледі.

Менеджмент (ағылшынша-*manage* – басқару, меңгеру, ұйымдастыру) – ұйымда немесе кәсіпорында жұмыс істейтін адамдардың еңбегін басқара отырып, алға қойған мақсатқа жетуді ұйымдастыра білу, әлеуметтік, оның ішінде білім беру үрдістерін басқару принциптері, әдістері, құралдары мен нысандарының жиынтығы. “Менеджмент” ұғымының мәні мен мазмұны “басқару” түсінігіне ұқсас. Сонымен қатар менеджмент жоспарлау, ұйымдастыру, үйлестіру, бақылау, ынталандыру сияқты қызметтерді атқарады. Ал арт-менеджмент - өнер саласындағы басқару оны дұрыстап тиімді

жолға қоюды іске асырады. Бейнелеу өнері саласындағы арт-менеджерлер бүгінде көрмелер ұйымдастыру, аукциондар өткізіу, өнер туындысының бағасын көтеру, PR ісі бойынша жұмыстар істейді. Негізінде бұл салада менеджердің ролі басым болып келеді, мысалға 1981жылы Крайслер компаниясы Ли Якоконы компанияға жұмысқа шақырады, алайда Ли Якоко ауысу туралы естігісінде келмеді, себебі сол жылдың ең үздік кәсіпкері ретінде танымал болған еді. Крайслер компаниясы 1980 жылы банкрот болудың азақ алдында қалған болатын, арадағы келіссөздермен Ли Якокоға берілген шексіз мүмкіндіктердің арқасында Ли Якоко компанияға ауысып келеді, соның арқасында 1985 жылы Крайслер компаниясы ең сапалы көліктер шығарып алдыңғы орынға шықты. Арт-менеджер барлық жүктелген міндеттерге жауап беруі тиісті, өзі басқарып өзі қадағалап билікпен шығармашылық адамы арасында дәнекер болуы тиіс, БАҚ пен тікелей жұмыс жасауы тиіс. Әдеттегі менеджерге қарағанда шығармашылық ойлай білуі, болашаққа деген нақты жоспармен қарулануы керек.

Бүгінде Қазақстандық арт-менеджменттің басым көпшілігін шоу бизнес саласы қамтып отыр. Ал жалпы Қазақстан бейнелеу өнерінде жұмыс істейтін суретшілердің жұмыстары бүгінде өз құнына бағаланбайды, оған себеп өнерді сатып алатын тұтынушы мың долларға белдік сатып алса алады да, бесжүз долларға өнер туындысын алуға сараңдау келеді. Осы кезде суретшімен сырлаушының арасында айырмашылықты қарапайым халық ажырата және өнер туындысын бағалай білмейді. Біздің суретшілер негізінен қарапайым менталитетімізде өзімізді мақтау, өзін басқалардан бөлек көрсету, бөлектену деген ұғымдар жоқ, соның кесірінен суретші тұлғасын өзгелерден дара көрсету қиындау. Суретшілеріміз көбінде шеберханасында жұмыс істегенді жақсы ұнатады, ал өз туындысын мақтау оны жарыққа шығаруға келгенде әлсіздік танытып отыр. Айлап жасаған туындысын аларман арзанға бағалап алып жатқанда амалсыз шараға түсіп отыр. Осының әсерінен кейбір пысықай суретшілеріміз өз туындыларын шетел асып саудалап жүргені бар, ал біздегі арт-менеджерлер галерияшылар ғана болып отыр. Негізі арт-менеджмент туризм, спорт, қарым-қатынас салаларымен тығыз байланысты. Қазақстанда сәндік қолданбалы өнер саласы бойынша менеджмент ақсап тұр оған белгілі себептерде баршылық. Бірінші болып оқу орындарындағы базаның әлсіздігі, туризмның дамымауы, халықтың өнерге деген көзқарасы, т.б. кете береді. Алайда өзге көршілерімізге

қарағанда көш ілгері тұра төл өнерімізді ақсатып алғанымыз ұятты нәрсе. Дегенмен мемлекет тарапынан «мәдениет» бағдарламасы аясында қолдаулар көрсетіліп қаншама жобалар іске асырылуда, одан өзге ірі алпауыт мұнай компанияларының мұрындық болуымен жергілікті халықтың қолөнерін көркейту мақсатында құрылған бағдарламаларының арқасында ұлттық өнер бойынша жәрмеңкелер, шеберлік сабақтары, тәжірибе алмасу, ұрпақтар сабақтастығын жолға қою, шеберлердің өз өнімдерін бағалау және оны кәсіп көзіне айналдыру бойынша әлеуметтік шаралар өтіп тұрады. Осындай жобалардың арқасында дүниеге келген «шебер» ұлттық өнер бірлестігі жыл сайын өзінің көрме жәрмеңкесін өткізіп шеберлік сағаттарын өткізіп тұрады. Одан өзге шабыт халықаралық жастар фестивалы де екі жылда бір рет сәндік қолданбалы өнер бойынша конкурсын өткізіп отыр. Алайда сәндік қолданбалы өнерін дизайн саласы жағынан барынша ұлттық нақышқа тартқанымызбен білім беру саласындағы ақаулар оған кедергі келтіруде, мысалға қосымша білім беру саласындағы 2012 жылғы сәндік қолданбалы өнер пәнінің тақырыптық жоспарында; батика, ағашты көркемдеп өңдеу, қуыршақтар, металды көркемдеп өңдеу, теріні өңдеу, керамика, кілем т.б. кетеді. Сондағы қазақтың дәстүрлі киіз өңдеу ісі, кесте, қазақ дәстүрлі тері бұйымдарын жасау, ою-өрнек түрлерін, тарихи сақ өнерін неге қоспасақ, осы орайда халық шеберлері туралы деректі фильмдер түсіретін телеарналармен неге бірлесіп жұмыс істемеске, неге бағдарламаны электронды оқулықтармен толықтырмасқа. Бүгінде сәндік қолданбалы өнер саласы бойынша мамандар даярлау ісімен айналысатын оқу орындарының саны саусақпен санап аларлық, мысалға, орта кәсіби мамандарды О.Таңсықбаев атындағы Алматы сәндік қолданбалы өнер колледжінде, Т.Жургенов атындағы өнер академиясында, Ә.Қастеев атындағы Шымкент көркемөнер колледжінде, бакалавр және магистранттарды Т.Жургенов атындағы өнер академиясында, Абай атындағы ұлттық педагогикалық университетінде, және де Қазақстанның обылыс орталығындағы 14 университет пен институттарында дайындайды. Алайда өзекті проблема білім беру саласында сәндік қолданбалы өнер оқытылады да осы өнермен табыс табу ісі оны саудаға салу жағы оқытылмайды, ол өз кезегінде осы аталған мамандыққа түсіушілердің санын азайтып отыр. Көбінде дизайын мамандығын талдайды себебі кәсіпорындардың сұранысынын дизайн менеджментсіз қанағаттандыру, сауда

өтімділігін жоғары көтеру мүмкін емес. Ал басқа қолданбалы өнер мамандары білім беру саласына быразы кетсе, қалғаны өз ісін кәсіпкерлікке арнайды. Алайда біздегі білім беру салаларын алсақ, мысалға балалар шығармашылық орталықтары негізінен бейнелеу өнері студиялары ресейлік бағдарламаларға негізделген авторлық бағдарламаларымен жұмыс істеп жүр. Бірақ сіздің балаңыз үшін қазақтың төл өнерімен сусындататын орталықтарды таппайсыз. Себебі суретшілер көбінесе жеке-дара жұмыс істейді, әркім өз білгенін сабақтап нәпақасын тауып жүрген түрі бар, оның менеджмент бойынша білім алуға ендігі орта жасында мүмкіндігі болмайды, осы арада сұраныспен ұсыныс сәйкес келмей арада жас ұрпақ өз өнерінен жетім қалуда, оларды өнерді үйренуге деген ынтасын арттыру бойынша кезекте бізге халық шеберлері көмектесері анық-ақ, алайда халық шеберлерін мынадай балалар орталықтарына тарту үшін кәсіпкер іске кірісуі керек, сонда ғана ұрпақтар сабақтастығын сақтап өскелең ұрпаққа төл өнерімізді сіңдіре және өнерімізді сақтай білеміз. Жақсы ұйымдастыра білудің арқасында осы төл өнерімізді дәріптеп қана қоймай жаңа табыс көзін, жаңа да тың жобаларды іске асыруға, өнерді мұраға қалдыру, бос уақытты тиімді пайдалануға, болашақ ұрпақты патриоттық тәрбиелеуге, ұлттық өнеріміздің статусын көтеруге, тәжірибе алмасуға болатынын естен шығармағанымыз жөн. Осы жұмыстарды жұмыла бірігіп істесек, дұрыс бағытты ұстанып, жақсы нәтижелерге жеткен жайымыз бар. Осы жолдан таймай, қазақ өнерінің биігін әлемге таныту – өнерін қадірлеген барша азаматтың ортақ ісі екенін естен шығармаған жөн.

Қолданған әдебиеттер:

- Интернет конференция DMI европейская конференция по дизайн-менеджменту, Что такое менеджмент? сұрағы бойынша.
- «Cox Review of Creativity in Business» электронды журналы 2007 ақпан.
- Қолөнерімізден ұлттық ұстын сезіліп, қазақтың иісі аңқып тұруы тиіс. 27-Қаңтар, 2012, «Алаш айнасы» газеті мен Қазақ радиосының бірлескен жобасы.
- BLANK design management fanzine журналы орыс тілді басылым 2011 ж қазан.
- Менеджмент в искусстве Енглер.Ф. Москва-2003.